

MANIFESTUL ȘI „MANIFESTELE” LUI CORNEL REGMAN
The Manifesto and Cornel Regman`S "Manifests"

Florina CADAR MOLDOVAN LIRCĂ, Ph.D.,
“Petru Maior” University of Tîrgu Mureș

Abstract: The press release of The open letter addressed by the "Literary Circle from Sibiu" to Eugen Lovinescu coincides with the period in which Cornel Regman performed his military service (incorporated in 1942, after University graduation). Therefore, in 1943, he is forced to join by letter the "Manifesto" of The Literary Circle, although he is one of the founding members. But his solidarity with the ideas presented in the "Manifesto" ("My total adhesion") is confirmed not only by the exchange of letters which he has with his peers in this period and then by participating in literary circles in Henri Jacquier's house, but also by the articles that he will publish the next year in the press of the time. Unpublished in a volume, they have remained unexplored so far by the posterity, but they can be considered the own „manifestos” of Cornel Regman. Besides, they cover a period considered void in his activity, completing the "circlist" programme of the '44 - '45's.

Keywords: Cornel Regman, "The Literary Circle from Sibiu", "The Manifesto", literary criticism

După absolvirea facultății, Cornel Regman își îndeplinește stagiul militar între 1942 și 1945, grad fruntaș în corpul gradaților, fiind unul dintre puținii cerchiști care s-au pus în slujba statului român în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Prins în serviciul militar, așadar, în 1943 se vede nevoit să adere prin corespondență la scrisoarea deschisă adresată lui E. Lovinescu, deși este unul dintre membrii fondatori ai *Cercului literar*. Solidaritatea lui Cornel Regman cu ideile expuse în „Manifest” („totala mea adeziune”) se confirmă nu numai prin schimbul de scrisori pe care îl are cu colegii săi în această perioadă¹ și, apoi, prin participările sale la cinaclurile din casa lui Henri Jacquier², ci și prin articolele pe care le va publica în anul următor în presa vremii: „Cât privește proiectele literare ale subsemnatului,

¹ Circumstanțele doveditoare care îl situează pe Cornel Regman printre membrii-fondatori ai *Cercului literar* se disting din schimbul epistolar (primăvara anului 1943) dintre el (aflat la Pitești), Radu Stanca și Ștefan Aug. Doinaș (rămași în Sibiu). Primele două scrisori îl au ca destinatar pe Cornel Regman, iar a treia (intitulată „Scrisoare către Cercul literar”) constituie răspunsul său la scrisoarea trimisă de Doinaș (26 mai 1943). La acestea se adaugă a patra epistolă (expediată tot de Doinaș la o lună după publicarea „Manifestului”) a cărei publicare e iminentă. Grupajul epistolar dezvăluie aspecte importante din derularea celui mai controversat eveniment din istoria Cercului și, mai presus de toate, surprinde preocupările unora dintre cerchiști de a-l ține la curent pe Cornel Regman cu evoluția demersurilor lor „colective” care l-au „angajat”, cum îi scrie Doinaș, pe el însuși. Astfel, dacă Radu Stanca îl consideră unul dintre cei patru membri care constituie „temelia” Cercului, iar Doinaș îl provoacă la un schimb de opinii („Aș vrea să-ți știu părerea”), el însuși se apreciază drept parte constituantă a grupării: „Planturoasa lui Doinaș scrisoare mi-a produs, cum ușor vă puteți închipui, oarecare plăcere. În sfârșit izbuteam pe cale oarecum directă să mai aflu câte ceva despre voi, adică despre noi toți [subl. n., F.M.L.]” („Scrisoare către «Cercul literar»”, publicată în *Dinspre „Cercul literar” spre „optzeciști”*, Editura Cartea Românească, București, 1997, p. 99).

² Într-un caiet personal (cu coperti cartonate) al lui Cornel Regman, pus la dispoziția noastră de familia criticului, se găsește una dintre puținele mărturii despre ședințele de cenaclu ale cerchiștilor, premergătoare apariției „Revistei Cercului literar” (primul cenaclu se desfășoară la o lună după publicarea „Manifestului”, în casa lui I. Negoitescu). Document inedit (datat 15 decembrie 1944), *darea-de-seamă* este mai mult un „proces-verbal” al întâlnirii care ni-l prezintă pe critic în mijlocul cerchiștilor, citind studiul despre *Caragialești*, publicat ulterior, în primul număr al „Revistei Cercului literar”.

cred că de un articol ori două tot voi fi în stare eu, vara aceasta”³. Într-adevăr, ele există, dar nepublicate în volum, au rămas neexplorate până acum de posteritate. Cu un evident conținut programatic, intervenții precum *Cu gândul la Gheorghe Șincai. Mitul latin*, („Ardealul”), *Epoca dârzeniei*, („Voința Transilvaniei”), „*Poezii tineri ardeleni*” și *Oliver Twist* („Națiunea română”) prezintă destule puncte comune cu textul publicat în ziarul „Viața” (13 mai 1943), încât să fie considerate propriile *manifeste* ale lui Cornel Regman. Ele reiterează adeziunea fermă a criticului la principiile literar-estetice enunțate în „Manifest” (pe care le cunoștea bine, de altfel, membrii grupului le dezbătuseră și înainte), pe când următoarele, din „Revista Cercului literar”, vor completa și nuanța, alături de intervențiile teoretice ale colegilor, direcția de gândire în care ei se înscriu. Între cele două momente marcante pentru istoria Cercului, se ivește, însă, un al treilea, de tranziție, care îi reunește pe majoritatea cerchiștilor sub semnul aceluiași deziderat (scoaterea revistei proprii): „După atâta așteptare, ne vedem în curând visul, căci în decurs de o lună vom putea scoate *Revista Cercului literar* (chiar acesta e titlul!): formatul lui *Saeculum*. Te rog să ne trimiți un articol de critică literară cât mai interesant și bine scris. [...] Vrem ca acest prim număr să aibă caracter de manifest și să fie excepțional de bun. Deocamdată am reușit să scoatem o gazetă săptămânală: *Națiunea română* (organ al Partidului Liberal), cu o bogată pagină literară. Și aici te așteptăm să colaborezi, eventual cu articole sociale și politice. Regman s-a mutat în Sibiu. [...] Grupul nostru e întreg și ținem cenacluri, ca și în trecut, la dl Jacquier, acum fără teama clandestinității... [...] Probabil că încă în iarna aceasta să ne mutăm la Cluj, unde să scoatem o gazetă mare: *Națiunea română* în formă de cotidian, cu o redacție numeroasă și bine echipată”⁴. Cornel Regman se găsește, deci, laolaltă cu cerchiștii în pagina literară (îngrijită de I. Negoșescu) a săptămânalului liberal, „Națiunea română”, apărut în 15 octombrie 1944 la Sibiu, mutat apoi la Cluj. „Pagina aceasta a pregătit propriu-zis – completează Regman în prezentarea scrisorii colegului său – drumul spre propria revistă. Ca și, de altfel, cenaclul săptămânal revigorat din casa profesorului Henri Jacquier, unde de-a lungul întregii toamne 1944 și în cursul iernii și primăverii următoare se citeau și se discutau producțiile destinate publicării”⁵. Împreună elaborează și dezbat, așadar, articole cu „caracter de manifest” cerchist, păstrându-se în continuare în atenția publicului prin intermediul gazetei sibiene care îi găzduiește până la apariția propriei reviste.

O dovadă în plus a rolului important pe care Cornel Regman îl are, în tot acest timp, ca unul dintre pilonii de bază ai *Cercului literar*, am găsit într-o scrisoare (inedită) – la care am avut acces prin bunăvoința familiei criticului –, trimisă de I. Negoșescu de la Cluj, în 12 septembrie 1946, lui Cornel Regman, aflat la Daneș. Aceasta e revelatoare, printre altele, nu numai pentru aprecierea și încrederea de care se bucura viitorul critic între prietenii cerchiști (tot ei îl porecliseră „înțeleptul Nestor”), ci mai ales pentru înalta și sincera prețuire pe care Negoșescu i-o poartă confidentului său datorită calităților sale profesionale. Așadar, odată mărturisite sentimentele și expuse faptele, arhitectul cerchismului vrea să știe că se poate baza în continuare pe Regman ca pe unul ce a fost dintru început implicat în acțiunea lor de grup: „Încă odată [sic!] dacă există Cerc, el e numai al nostru: Radu, tu și cu mine. [...]. De altfel,

³ Cornel Regman, „Scrisoare către «Cercul literar»”, în *vol. cit.*, p. 101.

⁴ Ion Negoșescu, în scrisoarea adresată lui Eugen Todoran (19 octombrie 1944), prezentată de Cornel Regman (*Tânărul I. Negoșesu în corespondență*), în „Apostrof”, anul VII, nr. 9, 1996, p. 15.

⁵ Cornel Regman, *art. cit.* la nota anterioară.

suntem și destui noi trei: putem realiza o operă care să-i târască și pe ceilalți în ceea ce să sperăm că se va numi, în istoria literaturii române, «Cercul literar»⁶. Așteptându-și rezultatul la examenul „de capacitate” (astăzi echivalentul examenului de obținere a gradelor în învățământ), Cornel Regman întreține, deci, o relație epistolară cu I. Negoïtescu, aflat la Cluj, participând, deopotrivă, la întâlnirile propuse de Radu Stanca la Sibiu, singurul rămas în vechiul burg transilvan, luând parte în continuare la proiectele cerchiste.

Pledoariile din 1944 ale lui Cornel Regman și cele din „Revista Cercului literar”, anticipate de studiul *Ion Pillat, poet al tradiției* (1942) și continuate până în 1947, prin articolul – dedicat lui Pompiliu Constantinescu – în care îi decelăm fundamentele viziunii critice, reprezintă prima etapă a activității sale de critic literar: cea de acumulare intelectuală și spirituală, pe care o vom analiza în cele ce urmează. Următoarea, sincronă hiatusului dogmatico-ideologic, îl va menține într-o lungă perioadă de ostracizare al cărei cel mai mare câștig – se vede în volumul de debut (*Confluente literare*) – va fi păstrarea nealterată a spiritului critic. Abia odată cu mijlocul deceniului șase, când își publică majoritatea cronicilor ce vor apărea în volumul al doilea (*Cărți, autori, tendințe*), Cornel Regman își face cunoscute orizontul și coordonatele gândirii proprii, ideile și concepția despre actul critic, dovedindu-și astfel măsura contribuției la recuperarea și impunerea autorității criticii românești.

Îndeplinindu-și serviciul militar, Cornel Regman participă cu însuflețire la contemporaneitate, ca și ceilalți protagoniști ai *Cercului*, întreținând (chiar dacă de la distanță) o permanentă relație cu spațiul de proveniență, exprimându-și viziunea, luând atitudine și pledând pentru integrarea „provinciei” românești în marea familie spirituală a Occidentului. Pe de-o parte, ei desfid discursurile exagerat-naționaliste, exaltarea provincialismului, elogiul necondiționat al ruralității, proliferarea literaturii patriotarde, pe scurt, cultura minoră, pe de altă parte, proclamă deschiderea spre valorile europene, urbanitatea culturii, disocierea valorilor și accentuează imperativ nevoia libertății de creație, spiritul critic, conștiința artistică.

Ca parte componentă a programului cerchist, intervențiile publicistice ale lui Cornel Regman din anii '44-'45 întăresc angajamentul pe care ei și l-au luat în 1943, în vederea emancipării Ardealului cultural. Într-o pledoarie optimist-mobilizatoare, articolul *Epoca „dârzeniei”*, publicat în „Voința Transilvaniei”, se încheie cu îndemnul autorului adresat ardelenilor de a se elibera din matca spiritului local, a mentalității retrograde și de a-și apropria marile sinteze spirituale: „sosi-va apoi ziua – semne despre ea sunt destule – când se va produce și acea necesară electroliză sau, dacă voiți, acea demobilizare a dârzeniei ardeleni care să elibereze în sfârșit dintr-o constrângere, de altfel bucuros consimțită, toate elementele, toate forțele câte au constituit-o, libere de atunci înainte de a se recompune în noi și originale asociații spirituale. Va începe atunci pentru Transilvania o altă eră, mai puțin regională fără îndoială, în sensul de participare a ei, din toate puterile sale proaspăt descătuse, la lucrul românesc”⁶. Aici, ca și în alte articole, Cornel Regman se angajează într-o „relație ambivalentă”, de disociere de mesianismul ardelenesc al contemporanilor săi, pe de-o parte, de revendicare a ardelenismului, pe de altă parte. Întrebat mai târziu de Farkas Jenö despre opțiunea *Cercului literar* de a se revendica de la un „transilvanism estetic” sau, dimpotrivă, dintr-un „context mai larg”, Cornel Regman confirmă o dublă legitimare, în măsura în care

⁶ Idem, *Epoca «dârzeniei»*, în „Voința Transilvaniei”, anul I, nr. 3, 24 septembrie 1944, p. 1.

înscrierea într-un timp modern poate conduce la evoluția spațiului tradiționalist: „apartinem unui transilvanism estetic în măsura în care am tins să ne delimităm de o realitate tot locală, stagnantă: literatura care se practica în imediata noastră apropiere. Un sămănătorism întârziat, un localism depășit și primitiv, iar în critică încurajarea călduță a mediocrității patriotarde. Suntem prima grupare pe poziții consecvent estetice apărută în Transilvania și – pentru epoca respectivă, anii războiului și de imediat după – cea mai importantă nu numai numerică”⁷. Dedicat profund „românității” din care face parte, el însuși un exemplu autentic de aspirant la cultul valorii autohtone, Cornel Regman e, în același timp, un spirit european, impulsivat de aspirația înălțării farmecului original al limbii românești la scara de valori universale și de implantarea rădăcinilor europene în spiritul românesc. Căci, cum observă și Virgil Nemoianu, „dacă provincialismul era subordonat naționalului, apoi la rândul său naționalul era subordonat cu egală radicalitate european-cosmopolitului, pentru membrii «cercului», un «spirit românesc» nu se putea legitima decât înrădăcinat în europenitate, derivat din aceasta”⁸. Această dublă orientare identitară reprezintă chiar profesiunea de credință a cerchiștilor, de aceea Dan Damaschin îi va considera niște „români cosmopoliți”⁹.

În „*Poezii tineri ardeleni*” – o replică la antologia lui Emil Giurgiuca din 1940 –, Cornel Regman întreprinde *sine ira et studio* o critică a criticii, așa cum va obișnui și mai târziu în cronici, semnalând, înainte de orice, caracterul „sectar” al antologiei, subiectivitatea autorului, care este „dispus să vadă în operele confrăților reverberațiile propriului său fel de a fi poetic”¹⁰. De cealaltă parte, poezia ardeleană se face vinovată (este de părere și I. Negoșescu) de un spirit de fraternizare („mentalitate de clan, de generație și provincie artistică”), autorii ei dezicându-se fără remușcări de idealul individualității artistice, abdicând de la arta valoroasă estetic: „poezie egală și incoloră, metaforizantă și estetizantă, snobă și fără perspectivele adâncimii, vast muzeu de imagini frumoase dar reci și fără vibrație, materie poematice nediferențiată, pulverizare de apusuri fără soare, cu promisiuni de realizare la tot pasul și cu speranțe inițiale, sub influența lui Barbu, a lui Arghezi, a lui Blaga, crescuseră adevărate lanuri de poezie și niciun trunchi părea că nu vrea să strice monotonia acestui peisaj de bărgan”¹¹. Detașat, „pentru întâia oară nerezăcut” – cum se declară –, Cornel Regman incriminează ca și colegul său, tradiționalismul epigonic („un anume aer de vetustate prematură, provenit din impresia de grea trudă poetică, de mare zel ce se exercită mai mult în gol, sau, în tot cazul, pentru atingerea unui obiectiv care a pierdut între timp din semnificație”), obtuzitatea perspectivei europene a culturii românești („rezerva mândră a «poetilor tineri» față de câștigurile poeziei moderniste”), imperialismul local („au început astfel cu toții să intoneze în cor acea laudă a «peisajului ardelean», a «câmpiei», a «fetei ardeleni»), lipsa orizonturilor evolutive și chiar regresia axiologică („ca la un semnal poezii aceștia au redevenit ceea ce fără s-o știe, poate, fuseseră tot timpul sau năzuiseră să fie:

⁷ Idem, *Ultime explorări critice*, Editura Atlas, București, 2000, p. 195.

⁸ Virgil Nemoianu, *Surâsul abundenței, Cunoaștere lirică și modele ideologice la Ștefan Augustin Doinaș*, Editura Eminescu, București, 1994.

⁹ Parafrazându-l pe Thomas Mann, care se autocaracteriza prin sintagma „germanitate cosmopolită”, Dan Damaschin le atribuie această etichetă tuturor cerchiștilor: „nu doar I. Negoșescu, ci toți membrii Cercului Literar au tins spre idealul de «buni europeni»” (în „*Cercul literar de la Sibiu/Cluj*”. *Deschidere spre europeanism și universalitate*, Editura Zenit, Cluj-Napoca, 2009, pp. 31-32).

¹⁰ Cornel Regman, „*Poezii tineri ardeleni*”, în „*Națiunea română*”, anul I, nr. 4, 5 noiembrie 1944, p. 9.

¹¹ I. Negoșescu, *Curenți noi în poezia din Ardeal*, în „*Vremea*”, anul XV, nr. 706, 11 iulie 1943, p. 6.

«luptători» și «destărați», în versul cărora vechiul spirit vindicativ ori numai mâhnit al Ardealului mai răzbate odată în actualitate”). Mai mult, în locul expresiei rafinate ca simbol al asimilării valorilor occidentale, limba acestor poeți, singura care poate asigura veridicitatea specificului românesc, nu depășește stadiul incipient: „cea mai mare inovație în latura stilistică abia dacă se poate identifica într-o mai vie și mai pricepută solicitare a capacității de expresie a adjectivului”¹². Din toate acestea, concluzia este simplă: în timp ce poezii ardeleni resuscitează vechi stereotipii rudimentare ale liricii ardelenesti de după Unire, pe care le transcriu în noua conjunctură istorică, iar oficialii promovează o literatură dependentă de viața socială, autorii semnatori (și apoi apărători) ai „Manifestului” caută a racorda lirica autohtonă la modelul european de poezie.

Cultura română a deceniilor trei și patru se caracterizează printr-o ruptură în plan ideologic, etic și politic, prin antinomia, aparent ireconciliabilă, a două orientări literare diferite: modernismul lovinescian, adept al raționalismului, latinității, occidentalismului, al continuării liberalismului tradiției pașoptiste, și tradiționalismul misticist, anti-raționalist, de tip oriental, întors către „fondul nostru nelatin”, manifestând o antipatie deschisă față de pașoptiști. Membrii Cercului aleg deliberat modernismul lovinescian, în descendență maioreșciană, mânați de impulsul creării unei *culturi majore*, care încorporează tradiția maioreșciană în marea „sinteză spirituală”, rezultată din reconcilierea școlii latiniste cu pașoptismul și junimiștii¹³. Preocuparea de a le insufla transilvănenilor ideile și descoperirile maioreșcianismului, de a reabilita estetic Ardealul, cum se vede și din titlul Manifestului, este constantă și caracteristică tuturor cerchiștilor, care o vor enunța mereu în manifestările lor publicistice. Victor Iancu o exprimă deschis, arătându-și regretul că „Școala latinistă a dispărut total, luându-i locul o literatură ancorată în întregime în etnografie”.

Opțiunea pentru tradiția latină (pe linia Codru-Drăgușanu, Budai-Deleanu, Maiorescu), ca unul din punctele cheie ale ideologiei *Cercului literar*¹⁴, Cornel Regman o sintetizează în sintagma *mitul latin* definit – în articolul *Cu gândul la Gheorghe Șincai. Mitul latin*, apărut în săptămânalul „Ardealul” (tribuna transilvănenilor refugiați la București, care, cu un an înainte, atacaseră aprig ideile „Manifestului”) – ca „strigătul la viață al unui tânăr vlăstar ce se voia mai aproape, cât mai aproape de Europa”¹⁵: „celui ce privește mai mult ereziile mari (ca în orice inițiativă mare), cu un ochiu [sic!] exersat să surprindă doar scăderile, latinismul Școlii Ardelene îi apare ca o întreprindere mai mult bizară, ca un fel de «mal du siècle» valah de care s-au lăsat stăpâniți într-o vreme României”. Criticul dezavuează tendința de deformare a latinismului, conceput drept simplă modă trecătoare, „modă greoaie – după socoteala unora – înlăturată până la urmă de bunul gust”. Limba cultă pe care au propus-o ei nu este agreată – reproșează autorul – de cei captivați în general de „frumuseți și delicii

¹² Cornel Regman, *art. cit.*

¹³ Victor Iancu, *În Chestiunea noiei mișcări estetice din Ardeal, Ce este Cercul literar din Sibiu?*, în „Timpul”, nr. 19, 20.06.1943: „De aceea, credem că revine moștenirii maioreșciene a generației actuale din Ardeal, misiunea istorică a reconcilierii a trei poziții opuse, operând însă tustrele în direcția întemeierii unei culturi majore: școala latinistă, pașoptismul și ideologia Junimii”.

¹⁴ Adeziunea la această filieră o regăsim deschis exprimată în articolul *Perspectivă*, din primul număr al „Revistei Cercului literar”, reluat în *Revista Cercului literar*, ediție îngrijită de Dan Damaschin, cu o prefață de Petru Poantă, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 2002, p. 22: „ne simțeam rădăcini adânci și ne gândeam cu stăruință la «școala ardeleană și latinistă», la Budai Deleanu, la Codru Drăgușanu”.

¹⁵ Cornel Regman, *Cu gândul la Gheorghe Șincai. Mitul latin*, în „Ardealul”, anul IV, nr. 21/11 iunie 1944, p. 3, continuare în p. 7.

de stil”¹⁶. Toată pledoaria sa, presărată cu dese inflexiuni sarcastic-polemice, se focalizează pe combaterea neosămănătorismului și gândirismului, a „pășunismului”, trimițând, deopotrivă, săgeți ascuțite la adresa „adeptilor pitorescului și agreabilului (ce se extaziază neobosiți de vreo câțiva ani încoace în fața șolticăriilor unui Anton Pann)”. În schimb, „erudiția și vizionarismul latinității, conștiința evoluției pe care au avut-o membrii *Școlii Ardelene*, ne îndreptățesc să vorbim despre un «mit latin», despre calitatea lor de a înzestra «cu atributele mitului un adevăr în sine»”¹⁷.

Susținător al echilibrului, al raționalității, al urbanismului și civilizației („nu prin revoluții sau mai corect: nu prin răzmerițe dezordonate și fără orizont se putea da o ripostă decisivă”), *cerchistul* Cornel Regman se afiliază modernismului lovinescian, comentând ideile blagiene ale „spațiului mioritic” și „elogiul satului românesc”: „trebuia, dimpotrivă, descoperit, era ca o poruncă a revoltelor înghițite, ca o «plinire a vremii» să se descopere mitul organic, trainic al pământului, mit care afirmând cu tărie întoarcerea la viață și la lumină a unui întreg neam să-l smulgă dintr-o iobăgie umilitoare redându-l condiției sale omenești și să-l disloce din inerția balcanică ori din piroteala paralizantă în care îl ținea Răsăritul”. Crezul său, ca și al celorlalți cerchiști, este că numai o cultură majoră poate aspira la universalitate, iar acest etalon a fost imprimat culturii române pentru prima dată de către reprezentanții *Școlii Ardelene*: „ne-a venit la timp acest mit! Acest mit, unică cheie potrivindu-se în toate inimile românești; plămuire a minții și a suferinței deopotrivă, care a făcut să scapere în românirea de pretutindeni conștiința unor drepturi pe care nici coasa răscoalei lui Horia, nici chiar roata martiriului său n-ar fi putut-o vreodată însufleți”.

„Majoritatea contribuțiilor la cristalizarea propriei ideologii literar-estetice apar în paginile «Revistei Cercului Literar»”¹⁸. Dacă articolele publicate în revistă nu constituie neapărat o majoritate a intervențiilor menite să explice poziția estetică a mișcării cerchiste, cum crede Dan Damaschin, ele reprezintă, într-adevăr, o etapă consistentă din evoluția programului lor. În complementaritate cu demersurile teoretice ale celorlalți membri, continuându-și seria articolelor programatice din 1944, Cornel Regman ia atitudine și dezbate, participă la dialogul de idei cerchiste lansat în cadrul publicației. Astfel, găsim în intervențiile sale publicistice din revista grupării idei și concepții complementare articolului-program al anilor ’43, anticipate încă din timpul conferințelor studențești susținute în 1942-1943, precum: promovarea valorilor europene și deschiderea spre universalitate, repudierea celor două curente regionaliste (sămănătorismul și tradiționalismul epigonic), promovarea conștiinței artistice și a libertății de creație, arta cultă.

Studiul despre *Caragialești*, apărut în primul număr al revistei, ca toate celelalte despre clasici, are la bază aceeași concepție pe care Dan Damaschin o observa și la alți critici ai grupării: desprinderea autorilor interpretați din cadrul limitat al autohtonului și raportarea lor la marea tradiție europeană și universală. Meritul de a încerca să se descotorosească de etnicul restrictiv, de a căuta să impună arta cultă într-o epocă în care „locurile comune și convenționalismele de situații și de limbaj ale unui secol întreg se lăfăiau, la noi, încă o dată

¹⁶ *Ibidem*: „Nu, nu prea sunt aici frumuseți de stil, cel puțin nu în măsura în care ar dori-o o anumită critică «voluptoasă» în căutare de pretexte inedite”.

¹⁷ *Ibidem*, p. 7.

¹⁸ Dan Damaschin, *op. cit.*, p. 175.

în tihnă, spre deliciul autohtonului cu suflet sensibil”¹⁹ le revine cărturarilor din familia lui Caragiale. Dintre toți, cel care reușește cu adevărat emanciparea actului artistic, valabil estetic, este Ion Luca Caragiale, exemplar prin conștiința artistică: „un moment Caragiale se cerea nici vorbă înfăptuit; fără de care, bătrânele, adâncile și oricât de expresivele însușiri ale spiței s-ar fi irosit ne semnificativ [...]”²⁰. Combătând arta provincială, criticul merge până într-acolo încât îl ironizează chiar pe Alecsandri, „prea mulțumit când izbutea să extragă cantitatea de hohot cuvenită din specularea elementară a modului de a ne stâlci limba propriu străinului ori, într-altfel, semidoctului național”. În schimb, Ion Luca Caragiale este un model de originalitate care impresionează nu atât prin puterea de creație, cât prin eliberarea de canoanele desuete ale literaturii, prin transfigurarea artistică a materialului brut de inspirație: „acea unică și ireversibilă viziune deformatoare, toridă, caricaturală până la stâlcire, ce se abate ca o molimă peste o lume surprinsă în plină domesticitate”²¹.

M. Eminescu, poetul „național”, devine și el important, în viziunea criticului, prin imaginea sa universală, contând, cum remarcă judicios Petru Poantă, ca „un model poetic și cultural european, respectiv modelul arcadic și galant, ale cărui convenții sunt valorizate estetic prin infuzia unor elemente autohtone «de basm voinicesc, de răzeșie și boierie laolaltă»”²². Considerând că spiritul național, adevărat românesc, devine valoros numai îmbibat de europenism și aspirant la occidentalitate, Regman își exprimă o dată în plus adeziunea la linia de gândire lovinesciană. Nici Eminescu nu se folosește de elementele de istorie, mitologie și folclor doar ca materie primă de inspirație, ci le integrează modernismului prin formula sa literară inedită, rafinată, sincronă literaturii apusene. Basmul, spre exemplu, specie populară exclusiv epică, primește la Eminescu noi forme: „de altfel, e o caracteristică a tuturor basmelor eminesciene în proză sau în versuri, dezvoltarea lor încetinită prin lungile popasuri de pură descripție, de amănunțire vizibil pasionată a decorului ori personajelor”²³. Prezența rafinată a lui Făt-Frumos, reprezentată de comentator prin sintagma de „voinicie galantă” sau „Arcadie dunăreană”, transcende imaginea pastorală, „dulceag-convențională”, cu care se alegeau personajele până acum. Această „lume dunăreană”, dacică, românească, este configurată de Eminescu artistic, „lucrată”, primind valoare estetică, spre deosebire de înaintașii săi care s-au mulțumit cu o atitudine idilist-apologetică. Plasat într-un mediu patriarhal, universul configurat de Eminescu primește un aer educat, emancipat, dând seama despre o lume „courtoise”. În *Călin – file de poveste*, „liniile basmului se ghicesc abia, latente, sublimite, dar personajele continuă să rămână fabuloase, în limitele, însă, ale unei anume aristocrații sătești”²⁴. *Fata din grădina de aur* e cochetă, chiar dacă impulsul instinctual nu o părăsește definitiv. Ruptura cu tradiția poeziei minore, Eminescu o produce prin „substanța lirică” a basmelor versificate, „devenită cu vremea mai complexă, mai felurită și deci mai puțin simetrică și monocordă”. Farmecul stilistic este o altă dimensiune a poeziei transfigurate artistic, obținut de Eminescu prin verb. În orice caz – demonstrează criticul cu migală din operă în operă –, Eminescu „întreg”, creatorul plastic, este de găsit în *Luceafărul*.

¹⁹ Cornel Regman, *Cărți, autori, tendințe*, Editura pentru Literatură, București, 1968, pp. 252-253.

²⁰ *Ibidem*, p. 252.

²¹ *Ibidem*, p. 255.

²² Petru Poantă, prefață la *Revista Cercului literar*, ed. cit., pp. 7-8.

²³ Cornel Regman, *op. cit.*, p. 276.

²⁴ *Ibidem*, p. 278.

Aici, poezia e o „sinteză supremă a eminescianismului, în care se întâlnesc transfigurate și combinate până la nerecunoaștere toate atitudinile dragi poetului”²⁵.

Pe lângă observațiile de certă valoare aduse imaginarului și operei lui Eminescu, Cornel Regman aplică în palimpsestul studiului, totodată, unul din principiile „Manifestului”, propunând transilvănenilor săi un model estetic care să marcheze saltul de la o literatură minoră la una majoră, de la literatura orală la cea cultă. Actul său critic devine, astfel, „un discret proiect de educație estetică” (Petru Poantă), model pozitiv, cum vedem din articole (autorii comentați erau oricum valoroși!), adăugat celui al lui I. Negoïtescu. Mai mult, observă același Petru Poantă, încercarea lor de eliberare din chingile localismelor și ale ardelenismelor începe, înainte de orice, cu abordarea unor scriitori din toate părțile țării, fără *prejudecăți regionaliste*. Ce exemplu mai bun putea găsi criticul decât opera unui geniu poetic care a avut darul de a le oferi moldovenilor săi, prin propriile preocupări, exemple de progres și civilizație, exprimate într-o limbă literară, cultă, asemenea marilor literaturi din afară!. Plasându-l pe Eminescu într-o grilă de interpretare originală, de esență urbană, detașându-l de analizele reducționiste, aplicate strict asupra temelor naționale, patriotice, criticul reiterează un alt punct al ideologiei cerchiste: resuscitarea interesului pentru opera clasicilor și reconsiderarea lor din perspectivă modernă.

În ultimul număr al revistei, autorul articolului *Un regim pe sfârșite: tradiționalismul* consemna cu satisfacție, odată cu sfârșitul războiului, tendința de înăbușire a spiritului provincial și declinul poeziei *regionale*, „ce se hrănea, toată, din îngrășămintele generoase ale etnicului și din cenușa strămoșilor, exploatând nesățioasă toate resursele autohtone cu puțință: istoria neamului, geografia, arheologia, etnografia etc., etc. – o poezie așadar propagandistă și jubiliară, cu iz didactic – ostășesc mai totdeauna, pusă în slujba *stăpânirii* și a scopurilor acesteia”²⁶. Ruptura – pentru că ea există – nu vizează tradiția poeziei patriotice în ansamblul ei, ci repudierea literaturii de venerație, confuză și lipsită de conștiință artistică. În lipsa acestei calități, poezia „eșuează în epigonism, pastișă și caricatură”²⁷, compromițând însuși tradiționalismul autentic, consacrat de Vasile Voiculescu și Ion Pillat: „uzând de uneltele înaintașilor ca și de tertipurile lor poetice, însă fără conștiința «artistă» a celor ce întemeiaseră *Gândirea*, lirica acestor epigoni nu putea decât compromite în chip lamentabil ideea de tradiționalism, căruia ajunge să-i accentueze până la caricatură defectele”²⁸. Articolul de față confirmă, de altfel, o concepție mai veche a autorului, pe care și-a exprimat-o în debutul său publicistic, *Ion Pillat, poet al tradiției* (1942), și anticipează preocuparea criticului de mai târziu – concretizată într-o propunere de editare, adresată, în 1976, Editurii Minerva²⁹ – de a investiga direcția tradiționalistă în lirismul românesc dintre cele două războaie mondiale. Prevăzută a fi publicată în 1978, cu titlul provizoriu: *Tradiționalismul în poezia românească*, cercetarea se voia un studiu cu caracter monografic care să pună în valoare atât sursele, temele și tendințele formulei tradiționaliste – ca „realitate bine structurată”, distinctă de

²⁵ *Ibidem*, p. 291.

²⁶ Cornel Regman, *Un regim pe sfârșite: tradiționalismul*, în „Revista Cercului literar”, anul I, nr. 6-8, iunie-august 1945, p. 118.

²⁷ Dan Damaschin tratează pe larg acest articol al lui Cornel Regman, în *op. cit.*, pp. 194-195.

²⁸ Cornel Regman, *art. cit.*, pp. 118-119.

²⁹ Cf. manuscrisului: *Propunere de editare*, document inedit din arhiva familiei, pus la dispoziție de către Ștefăniță Regman.

sămănătorism și gândirism, eliberată totodată de sub tutela modernismului –, cât și principalele opere care au ilustrat-o, cu modalitățile lor specifice.

În analiza artei poetice a lui Ion Pillat, Cornel Regman pleacă de la premisa că, deși reflecția teoretică asupra poeziei este parte integrantă a creației sale, mai presus de orice, „el este un talent, un «neastâmpăr» artistic”³⁰. Inovator al substanței poetice și experienței formale, poetul adoptă în primă fază lirismul tehnic, modern stilizat, al simboiștilor francezi („cam distant și rece sub pana poetului nostru”) pe care îl suprapune unei capacități de emoție poetică autentic-românească. El armonizează, în felul acesta, modernismul expresiei cu sensibilitatea autohtonă, procedând deocamdată, insistă criticul, ca orice alt tradiționalist autentic care a transfigurat „artistic”, în acord cu tendințele moderne, o moștenire specific-românească. Pentru a descoperi, însă, în ce constă efigia particulară a poeziei lui Pillat, cheia de lectură stă înscrisă în „preferința acordată de poet «experienței» în sine, «temei» ca atare”³¹. Opunând „peisajele” tematice din poezia lui Pillat, diferite de la un volum la altul, artei poetice a lui Arghezi, spre exemplu, axată pe o singură problematică, viitorul critic propune – avea puțin peste douăzeci de ani când își prezentase studiul în cadrul primului ciclu de conferințe studențești – o mică exegeză teoretică, interesantă ca problematică și originală ca demonstrație ideatică: „făcând această distincție, înțeleg s-o întemeiez pe unghiul de vedere din care e văzută de o parte și de alta materia, materialul poetic și procedeele de a-l prelucra. În cazul tematicului, se acordă temei, genului literar, în fine tiparului artistic, cu posibilitățile lor proprii de deformare a substanței poetice, un anume credit, lucruri pe care problematicul aproape că le ignoră. Astfel, câtă vreme unul e simetric, minuțios structurat, celălalt e asimetric; câtă vreme unul se cheltuie în organizarea aspectelor, ducând la inventivitate formală, peisaj multicolor, rafinamente, celălalt nu pare a pune preț pe ele”³². Astfel, organizate în jurul câte unei viziuni mai ample, peisajele tematice ale poeziei lui Pillat evoluează de la reprezentarea parnasian-simbolistă a peisajului exotic la cea tradiționalistă a peisajului românesc și, în fine, la modul „clasic sau neoclasic” (al peisajului eladic). Ceea ce le dă valoare particulară, însă, este predispoziția temperamentală a poetului, structura sa proprie („angrenajul intern”) care înscenează într-un anume fel, din unghiuri multiple și perspective diverse, o atmosferă unitară ca substanță.

Ideea de bază a tuturor intervențiilor publicistice cu această temă este că, pe de-o parte, tradiționalismul autentic se caracterizează printr-o relație dialectică între inovație și tradiție care „se pot constitui deopotrivă în matrice și impuls, sau, cu alți termeni, în cuprins și stil, în tipar și mesaj, în «pat» germinativ și semințe [...]”³³, și, pe de altă parte, că modernismul e, de fapt, valorificarea „substanței locului” potrivit unei sensibilități artistice inovatoare. Analizat mai ales în poezie, fenomenul își dovedește importanța, deci, în talentul creatorilor de a provoca în operele lor ample confruntări între potențialitățile zestrei tradiționale și noile formule creatoare, în acord cu tendințele lumii moderne și ale artei universale, între tradiție și spiritul modern, privitye convergent și nu antinomic.

³⁰ Cornel Regman, *Ion Pillat, poet al tradiției*, în „Revista Fundațiilor Regale”, anul IX, nr. 9, 1 septembrie 1942, p. 687.

³¹ *Ibidem*, p. 688.

³² *Ibidem*, p. 693.

³³ Cornel Regman, *Dialectica tradiție-inovație*, în *vol. cit.*, p. 14.

Plasate la sfârșitul volumului *Cărți, autori, tendințe*, sub titulatura: *Începuturi*, studiile din „Revista Cercului literar”, așezate în continuarea celui despre Ion Pillat din 1942 și în imediata apropiere a cronicii dedicate lui Pompiliu Constantinescu (1947), privite alături de intervențiile din 1944, realizează un tablou amplu al primei etape a activității lui Cornel Regman, dând seama despre o perioadă când libertatea de creație era încă un drept. Administrate de critic ca o *Postfață* a autorului, aceste articole și studii de început dezvăluie mai mult decât o profesiune de credință și prea puțin din orgoliul unei magistraturi critice, mai degrabă, o fizionomie critică particulară, un talent stilistic aparte, dar și însemnele unei opere de substanță. Născute în ambianța ideilor literar-estetice ale *Cercului literar*, ele sunt mai mult decât o operă de echipă, sunt cheia de înțelegere a propriei structuri moral-estetice, amestec de luciditate și umor, creație și rigoare.

Bibliografie

- Damaschin, Dan, „*Cercul literar de la Sibiu/Cluj*”. *Deschidere spre europeism și universalitate*, Editura Zenit, Cluj-Napoca, 2009
- Nemoianu, Virgil, *Surâsul abundenței, Cunoaștere lirică și modele ideologice la Ștefan Augustin Doinaș*, Editura Eminescu, București, 1994
- Regman, Cornel, *Cărți, autori, tendințe*, Editura pentru Literatură, București, 1968
- Idem, *Colocvial*, Editura Eminescu, București, 1976
- Idem, *Dinspre „Cercul literar” spre „optzeciști”*, Editura Cartea Românească, București, 1997
- Idem, *Noi explorări critice*, Editura Eminescu, București, 1982
- Idem, *Ultime explorări critice*, Editura Atlas, București, 2000
- ****Revista Cercului Literar. Restituire integrală a publicației*, ediție îngrijită de Dan Damaschin, cu o prefață de Petru Poantă, Editura Dacia, Cluj – Napoca, 2002

Articole și publicații

- Iancu, Victor, *În Chestiunea noiei mișcări estetice din Ardeal, Ce este Cercul literar din Sibiu?*, în „Timpul”, nr. 19, 20.06.1943
- Negoïtescu, Ion, *Curentele noi în poezia din Ardeal*, în „Vremea”, anul XV, nr. 706, 11 iulie 1943, p. 6.
- Idem, *Poezii tineri în Ardeal*, în „Țara”, anul I, nr. 70, 4 iulie 1941, pp. 2-3.
- Regman, Cornel, *Cu gândul la Gheorghe Șincai. Mitul latin*, în „Ardealul”, anul IV, nr. 21/11 iunie 1944, p. 3, continuare în p. 7.
- Idem, *Epoca «dârzeniei»*, în „Voința Transilvaniei”, anul I, nr. 3, 24 septembrie 1944, p. 1.
- Idem, *Ion Pillat, poet al tradiției*, în „Revista Fundațiilor Regale”, anul IX, nr. 9, 1 septembrie 1942, p. 687.
- Idem, „*Poezii tineri ardeleni*”, în „Națiunea română”, anul I, nr. 4, 5 noiembrie 1944, p. 9.
- Idem, *Un regim pe sfârșite: tradiționalismul*, în „Revista Cercului literar”, anul I, nr. 6-8, iunie-august 1945, p. 118.
- Idem, *Tânărul I. Negoïtesu în corespondență*, în „Apostrof”, anul VII, nr. 9, 1996, p. 15.